

УДК 352.82

С. Б. БІБЛЕНКО

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО ТЕХНІЧНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано стан базових принципів механізму функціонування органів державного технічного нагляду в Україні, запропоновано шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: організаційна структура, державний технічний нагляд, державне регулювання, механізм функціонування органів державного технічного нагляду.

The paper analyzes the current state of the basic principles of operation mechanism of state technical supervision in Ukraine.

Key words: organizational structure, state technical supervision, regulation, mechanism of operation of the State Technical Supervision.

У сучасних ринкових умовах господарювання особливе місце в економіці України займають основні засоби виробництва продукції, які відіграють суттєву роль у соціально-економічному розвитку країни. Для системи агропромислового комплексу, будівництва, комунальної сфери це – засоби механізації трудомістких процесів, такі як трактори, самохідні сільськогосподарські, дорожньо-будівельні і меліоративні машини, тракторні причепа, обладнання ферм, посівні та збиральні машини. Відповідно, економічна діяльність суб'єктів господарювання потребує інституціональних засад, тобто офіційних і неофіційних обмежень щодо забезпечення з боку держави та інших впливових і зацікавлених сил суспільства реалізації управлінського впливу на прогнозування, планування, регулювання, моніторинг, аналіз і контроль за виробництвом, розподілом, обміном і споживанням (використанням) згаданих технічних засобів.

У комплексі проблем сучасної національної економіки, які накопичилися протягом тривалого часу, важливе місце займає розробка ефективних механізмів обґрунтованого вибору пріоритетів науково-технічного і господарського розвитку країни, системного підходу до організації, міжвідомчої координації і управління науково-технічним прогресом, який сприяє економічному відродженню України і гарантує національну безпеку [7].

Напрацювання стратегії і тактики науково-технічного і економічного розвитку, ефективного використання досягнень науково-технічного прогресу в інтересах забезпечення національної безпеки, економічної конкурентноздатності, підвищення життєвого рівня населення країни, задоволення національних потреб є складовою частиною національної політики соціально-економічного і військово-економічного розвитку України. Відповідно, державний технічний нагляд доцільно розглядати як сферу першочергової уваги.

Україна переживає структурну перебудову її економіки і перехід до соціально орієнтованого ринку. Це вимагає практично повного реформування господарського розвитку країни, що тягне структурну перебудову значної частини інтелекту економіки – її науково-технічної сфери [3, с. 176].

Поворот історичного масштабу від однієї системи економічного і соціального розвитку до іншої, заснованої на ринкових механізмах, можливий лише за активної ролі держави, посилення прогнозування і індекативного планування, особливо в держтехнагляді. Це потребує вдосконалення роботи в напрямку дослідження сфери діяльності, аналізу проведеної роботи, прогнозування наслідків контролю.

Сучасний стан економіки України зумовив зниження технічної оснащеності всіх її галузей, але органів держтехнагляду особливо. Зростає небезпека послаблення цієї сфери. І на теперішній час немає єдиної бази даних про зареєстровані механізми, не проводиться підвищення і кваліфікації фахівців держтехнагляду.

Зміни, що відбулися в агропромисловому комплексі країни, перш за все в питаннях інженерно-технічного забезпечення села, призвели і до суттєвого перерозподілу технічних засобів між суб'єктами господарювання, внаслідок чого понад 50 % тракторів і інших самохідних машин стали власністю фізичних осіб, які, як правило, не мають спеціального устаткування, досвіду, не володіють сучасними технологіями для здійснення технічного обслуговування, діагностики та ремонту технічних засобів. А також відсутня відповідна підготовка з навичок керування та роботи на тракторах та агрегатах, дорожньо-будівельних машинах, сільськогосподарських машинах [2, с. 37].

Найвний машинно-тракторний парк АПК сьогодні знаходиться в критичному стані: 85 % сільськогосподарської техніки відпрацювало свій амортизаційний термін. Для його відтворення до рівня технологічної потреби виробництва прогнозованих обсягів сільськогосподарської продукції необхідні щорічні інвестиції в сумі близько 22 млрд грн, тимчасом як річна платоспроможність сільськогосподарських підприємств на придбання техніки щорічно коливається від 3 до 7 млрд грн [5].

Технічний стан машинно-тракторного парку в аграрному секторі продовжує щорічно погіршуватись: зменшується його кількісний склад, знижується рівень технічної готовності. Працездатний стан машин підтримується за рахунок відновлювальних ремонтів. Проте можливості таких ремонтів щорічно знижуються, оскільки виходять з ладу базові деталі машин. Вартість відновлювальних ремонтів щорічно зростає на 4-5 %. У сільськогосподарських виробників не вистачає коштів на закупівлю запасних частин, нових вузлів і агрегатів. До того ж за останні роки значно знизилась якість запасних частин, які виготовляються на несертифікованих виробництвах. У результаті сукупної дії цих факторів рівень технічної готовності машин у сезон виконання польових робіт знизився з 90 – 92 % в 1995 р. до 65 – 76 % в 2007 р. Унаслідок зношення за період з 1995 по 2007 рр. списано понад 198 тис. тракторів, близько 46 тис. зернозбиральних комбайнів, десятки тисяч одиниць іншої сільськогосподарської техніки [4, с. 53–72].

Не кращі обставини з використанням і іншої самохідної техніки. Раніше (за часів радянської влади) на неї звертали увагу тільки ті міністерства і відомства, у підпорядкуванні яких були підприємства, що експлуатували таку техніку. Не було єдиної її реєстрації та єдиного обліку, а виходить, що і технічний стан ніхто не контролював. Проаналізувавши ситуацію в м. Київ, можна зробити такий висновок: загальна кількість дорожньо-будівельної техніки, яка перебуває на обліку, – близько 6,1 тис. одиниць (за прогнозними даними, виходячи із щорічної реєстрації, близько 2 тис. знаходиться поза межею обліку, без нагляду, і ця техніка не останніх років випуску).

Ці обставини вимагають суттєвого перегляду основних нормативних документів, що регламентують діяльність інспекції державного технічного нагляду (нормативні акти майже не змінювались із середини 1990-х рр., а розвиток техніки і технологій змінюється дуже швидко), визначення на законодавчому рівні її місця і ролі у структурі не лише сільськогосподарського виробництва, але й інших галузей, де застосовуються транспортні засоби, що підлягають реєстрації Інспекціями держтехнагляду.

Через економічні та інші причини в країні дуже повільно зростає промислове і сільськогосподарське виробництво, відновлюється інженерно-технічна сфера. Зменшення витрат на оновлення виробничого потенціалу зумовило докорінні зміни в основних фондах виробництва, більша частина їх досягла граничного терміну експлуатації і швидко вибуває. Через неплатоспроможності господарств значно скоротилось виробництво машин і обладнання, а рівень оновлення техніки знизився до 2 – 5 % [1, с. 35].

За цих умов значно зростає роль державного нагляду за технічним станом тракторів, дорожньо-будівельної та інших самохідних машин і причепів до них.

Успішна робота органів держтехнагляду, застосування ними науково-технічних досягнень і передового виробничого досвіду, прискорення науково-технічного прогресу значною мірою залежить від своєчасного і якісного науково-технічного, інформаційного та матеріального забезпечення державних інженерів-інспекторів.

При нинішніх темпах розвитку економіки нормативна база забезпечення діяльності органів є недостатньою. За весь час існування органів держтехнагляду не здійснювалось наукове забезпечення всіх видів діяльності, особливо економічно-теоретичне, економічно-технологічне і правове. Не проводились проблемні дослідження і, як правило, не розроблялись концептуальні напрямлення розвитку служби і рішення поставлених перед нею завдань, оцінки ефективності її діяльності. Майже зовсім не здійснювалось розповсюдження передового досвіду.

Сьогодні також потребують перегляду та негайних змін такі ключові нормативні акти, що регламентують процедуру здійснення держтехнагляду: Положення про Інспекцію, Правила реєстрації та обліку підконтрольної техніки, Правила видачі посвідчень тракториста-машиніста тощо. Проте існує необхідність ухвалення таких нормативних документів, як протокол вилучення посвідчення, положення про покарання трактористів у вигляді компостерної просічки, а адміністративний кодекс доповнити статтями щодо накладання штрафів у сфері компетенції органів держтехнагляду тощо.

Однією з проблем у роботі Інспекцій є й те, що в штаті Інспекції держтехнагляду Міністерства аграрної політики взагалі відсутня посада юриста-консультанта.

Велика кількість контрольних технічних питань, пов'язаних з експлуатацією машин і обладнання, вимагає необхідності розробки науково обґрунтованих рекомендацій за їх номенклатурою, методами і засобами контролю. Аналізу і наукового вивчення потребують також питання, пов'язані з якістю піднаглядової техніки, яка відремонтована і постачається споживачу.

На сьогодні Держтехнагляду в Україні ці питання майже не можна виконати з багатьох причин.

По-перше, органи державного технічного нагляду не забезпечені необхідною

кількістю контролюючих і вимірювальних приладів (матеріально-технічна база).

По-друге, державний технічний нагляд здійснюється однією особою на один район, тому її функції зводяться тільки до статистичних дій, і це негативно впливає на роботу Інспекції в цілому по країні.

По-третє, нерозроблене і не здійснюється інформаційне забезпечення державних інспекцій держтехнагляду: не виявляються інформаційні потреби фахівців, не готуються прогнозно-аналітичні матеріали, не формуються інформаційні ресурси (хто володіє інформацією, той володіє світом). Усе це стримує науково-технічний прогрес у діяльності органів держтехнагляду, в опануванні нових методів роботи та передового досвіду [6].

На сьогодні Інспекція держтехнагляду України складається лише з трьох осіб, які зазвичай займаються лише статистикою. При вивченні забруднення навколишнього середовища і травматизму найбільшу частку відводять транспортним засобам (понад 70 %).

Ураховуючи вищенаведене, доцільно було б створити при Міністерстві аграрної політики науково-дослідний центр чи інститут державного технічного нагляду (НДЦ “Держтехнагляд”), мета якого – вдосконалювати діяльність органів держтехнагляду шляхом правового, нормативного, науково-технічного і інформаційного забезпечення державних інспекцій держтехнагляду.

Основними завданнями такого центру можуть бути: формування єдиної науково-технічної політики у створенні та розвитку органів держтехнагляду; розробка нормативно-технічної документації з питань здійснення державного технічного нагляду; розробка методів і технічних засобів навчання державних інженерів-інспекторів держтехнагляду, їх підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації; розробка науково обґрунтованих рекомендацій і передових методів роботи для органів держтехнагляду.

Це потребує розробки разом з іншими організаціями проектів цільових науково-технічних програм із розвитку органів держтехнагляду. Такий центр може стати вагомим аналітичним підрозділом, що буде сприяти якості розробки проектів нормативної, правової і методичної документації; проводити науково-технічні дослідження із проблемних питань діяльності органів держтехнагляду; здійснювати координацію діяльності з інформаційного забезпечення державних інспекцій держтехнагляду; брати участь у роботах зі створення галузевих інформаційних систем і мереж; забезпечувати їх поєднання і взаємодію в єдиному інформаційному просторі; удосконалювати організаційно-методологічну систему формування інформаційних ресурсів, підготовки аналітичних матеріалів і інформаційних видань; здійснювати моніторинг вітчизняної та зарубіжної техніки і обладнання для державних інспекцій держтехнагляду; розробляти пропозиції стосовно забезпечення їх обладнанням; готувати пропозиції і брати участь у проведенні виставок, нарад, конференцій, конкурсів із проблем держтехнагляду; проводити збори, реєстрацію, аналітичну обробку, зберігання і доведення до споживачів наукової і технічної інформації, сприяти виданню наукової і науково-технічної продукції.

Отже, діагностична оцінка та розв’язання чисельних проблем в аналізованій сфері неможливе без профільного центру чи НДЦ.

Фінансування такого центру можливо здійснити за рахунок централізації 5 –

7 % коштів, які надходять на рахунок спеціального фонду Інспекцій державного технічного нагляду від наданих ними послуг. А економічний ефект, як свідчить зарубіжний досвід, буде 25 – 100 грн на 5 – 7 грн вкладів.

Таким чином, виявлені структуровані та описані назрілі організаційно-економічні проблеми держтехнагляду України правомірно розглядати як ключові для впорядкування стану справ у досліджуваній сфері, де системним чинником успішності є посилення ролі держави.

Література:

1. Агропромисловий комплекс України в 2008 році (в цифрах, графіках, діаграмах). – К. : Міністерство аграрної політики України, 2009. – 76 с.
2. Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 34–41.
3. *Іванишин В. В.* Роль лізингу в забезпеченні сільськогосподарських підприємств засобами механізації / В. В. Іванишин. – К. : ЕКО, 2003. – 292 с.
4. Інформаційні матеріали для учасників всеукраїнської наради з питань розвитку аграрного сектора. – К. : Міністерство аграрної політики України 2008. – 118 с.
5. *Олійник О.* Шляхи реформування вітчизняного сільськогосподарського машинобудування / О. Олійник // Техніка і технології АПК. – 2009. – № 2. – С. 36–38.
6. Положение о научно-техническом информационном обеспечении государственных инспекций по надзору за техническим состоянием самоходных машин и других видов техники в Российской Федерации. – М. : МОНО+, 2001. – 43 с.
7. *Рыжих В. Н.* Стратегия и тактика научно-технического и экономического развития Украины : [учеб. пособ.] / В. Н. Рыжих. – Х. : Прапор, 1998. – 384 с.

Надійшла до редколегії 22.11.2010 р.